

проф. др. Елмедин Муратбеговић; доц. др. Весна Шућур – Јањетовић

ЕТИЧКИ КОДЕКС

ИСТРАЖИВАЊА СА ДЈЕЦОМ И О ДЈЕЦИ У БОСНИ И
ХЕРЦЕГОВИНИ

Сарајево - Бања Лука - Тузла

мај, 2012. године

Етички кодекс истраживања са дјецом и о дјечи у Босни и Херцеговини

Увод

Стална потреба за истраживањем новог, с једне стране, те императив за заштити дјетета од било које врсте злоупотребе, с друге стране, разлочи су због којих је неопходно развити деонтологијске етичке стандарде истраживања која се односе на дјецу уопште.

У оквиру овог Етичког кодекса, практично се директно примјењују стандарди утврђени у оквиру Устава Босне и Херцеговине, члана II) Људска права и основне слободе, а који су утемељени на међународним стандардима за заштиту дјече утврђених, прије свега, УН Конвенцијом о правима дјетета (из 1989.), али и другим УН и европским конвенцијама и протоколима које је ратификовала Босна и Херцеговина, а који се односе на заштиту и права дјече.

Полазимо од тога да је Уставом Босне и Херцеговине, у оквиру члана II) Људска права и основне слободе у тачки 3.ф.), посебно истакнуто поштовање права на приватни породични живот, те дом и преписку закона, да на основу наведеног, било која активност која укључује дијете и његову породицу мора укључивати утврђене међународне и домаће стандарде у погледу заштите људских права и основних слобода дјече.

Етички кодекс узима у обзир и различите законске прописе у Босни и Херцеговини, чије се норме тичу правног субјективитета дјече, као категорије узорка истраживања. Овдје се првенствено мисли на законе којима се уређује питање заштите и прикупљања података, као и питање приступа информацијама: Закон о слободи приступа информацијама БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 28/ 00); Закон о слободи приступа информацијама ФБиХ („Службене новине ФБиХ“, бр. 32/ 01); Закон о слободи приступа информацијама РС („Службени гласник РС“, бр. 20/ 01); Закон о заштити личних података БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 32/ 01); Закон о заштити повјерљивих података БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 4/ 05); Закон о статистици БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 57/ 02); Закон о статистици ФБиХ („Службене новине ФБиХ“, бр. 63/ 03); Закон о статистици РС („Службени гласник РС“, бр. 85/ 03).

У погледу потребе укључивања података из одређених области које се односе на дјецу и дјечија права, потребно је узети у обзир и законе који регулишу питања заштите дјече (социјална, здравствена, образовна и др.).

Овако конципиран кодекс етичких принципа и норми ће засигурно представљати интегрални документ за све појединце и институције које се непосредно баве истраживањима у која су, на било који начин, укључена дјеца. Етички кодекс полази од основног принципа „најбољег интереса дјетета“ (Конвенција о правима дјетета, члан 3.), његове добробити, одн. онога што је најбоље за дијете, његову породицу, а самим тим и цјелокупну друштвену заједницу.

Етички кодекс садржи сљедеће дијелове:

ДИО I- ОПШТЕ ОДРЕДБЕ

- 1.1. Основна питања и примјена Етичког кодекса
- 1.2. Дефинисање статуса дјетета, родитеља/ старатеља и истраживача
- 1.3. Примјена етичких принципа

ДИО II- ПРОВОЂЕЊЕ ИСТРАЖИВАЊА

- 2.1. Претпоставке за провођење истраживања
- 2.2. Провођење истраживања

ДИО III- ОСТАЛА ПИТАЊА И ЈАВНОСТ ЕТИЧКОГ КОДЕКСА

- 3.1. Доступност података из истраживања
- 3.2. Кориштење података проистеклих из истраживања
- 3.3. Објава Етичког кодекса
- 3.4. Однос са осталим струковним Етичким кодексима у Босни и Херцеговини
- 3.5. Глосаријум појмова кориштених у изради Етичког кодекса
- 3.6. Библиографски извори кориштени у изради Етичког кодекса
- 3.7. Завршни осврт

ДИО I
ОПШТЕ ОДРЕДБЕ

1. 1. Основна питања и примјена Етичког кодекса

- (1) Питања која уређује Етички кодекс истраживања са дјецом и о дјечи у Босни и Херцеговини (у даљем тексту: Етички кодекс), тичу се статуса самог дјетета и његове породице као учесника у истраживачком процесу хуманистичких, друштвених, образовних, медицинских и осталих научних и стручних истраживања.
- (2) Посебна пажња је посвећена превенцији узрока, и уопштено ситуација у којима може постати упитан интегритет самог дјетета.
- (3) Етичким кодексом се уређују права и обавезе, те одговорности истраживача.
- (4) Етичким кодексом се утврђују правила понашања истраживача и етичка начела на основу којих истраживачи поступају, приликом обављања научних, медијских, спортских, судских и уопштено стручних истраживања, а која у фокус својих интересовања стављају дијете.
- (5) Етички кодекс се примјењује на све врсте истраживања у којима су активни учесници дјеца, или која се односе на дјецу.
- (6) Етички кодекс треба бити консултован од стране свих закона и струковних кодекса која се током истраживања, са различитих аспеката, баве питањима која су од интереса за дјецу.
- (7) Етички кодекс треба послужити као основа за проширење поменутих струковних кодекса са захтјевима из овог Етичког кодекса.
- (8) У складу са УН Конвенцијом о правима дјетета, овај Етички кодекс се односи на дјецу млађу од осамнаест (18) година.

1.2. Дефинисање статуса дјетета, родитеља/ старатеља и истраживача

- (1) Основно питање које се уређује овим Етичким кодексом јесте статус дјеце учесника у различитим истраживањима, која на непосредан или посредан начин могу утицати на интегритет личности дјетета. Етички кодекс дефинише примјену захтјева из УН Конвенције о правима дјетета, те осигурање одговарајуће заштите права дјетета, као што су: право недискриминације дјеце (члан 2.); заштита најбољег интереса дјетета (члан 3.); право дјетета на изражавање властитог мишљења у стварима које га се тичу, те његово уважавање у складу с узрастом и зрелости дјетета (члан 12.); право на слободу изражавања (члан 13.); право на слободу мисли и савјести (члан 14.); право на заштиту приватности, преписке, угледа и части (члан 16.), те право на приступ обавијестима и материјалима ради

промоције дјететове добробити и здравља (члан 17.), на начин да се статус дјетета утврђује:

(1) поштујући право дјетета на одлучивање у истраживању, одн. његов/ њен пристанак на истраживање, властито мишљење о истраживању, као и право на одустајање од истраживања у било којем моменту;

(b) осигуравајући чување идентитета дјетета, његове породице и групе којој припада;

(c) прецизирајући услове за омогућавање увида у резултате истраживања.

(2) Етички кодекс дефинише статус родитеља/ старатеља, с обзиром да се и на њих, као учеснике процеса истраживања, односе стандарди утврђени у оквиру овог Етичког кодекса, на начин да се:

(a) статус родитеља/ старатеља, уважавајући поједина права дјетета, уређује у свим фазама истраживања;

(б) осигуравајући да родитељ/ старатељ има право на правовремену информисаност о самом истраживању и резултатима истраживања;

(ц) родитељ/ старатељ даје пристанак да дијете учествује у истраживању или да се истражује о дјетету.

(3) Статус истраживача је Етичким кодексом прецизиран на начин да:

(a) су детаљно утврђена његова/ њена права и обавезе, као и процедура омогућавања увида другим лицима у резултате истраживања, уз обавезну заштиту података о личности дјетета и његове породице;

(б) је истраживач дужан, за специфично истраживање за које тражи дозволу, покушати предвидјети могуће етичке дилеме за које би дао потенцијална рјешења, те их као такве, у фази тражења дозволе, послати Етичком тијелу на увид.

1.3. Примјена етичких принципа

(1) Етички принципи утврђени овим Етичким кодексом, су принципи које истраживачи морају усвојити као властите професионалне принципе и лични критериј понашања.

- (2) Етички кодекс садржи етичка начела којих се истраживачи морају придржавати за вријеме обављања припрема за истраживање, у току самог истраживања, те након обављеног истраживања у фази израде извјештаја или публикација произашлих из истраживања и сл.
- (3) Као императив остварења етичких идеала кроз истраживања о дјечи, потребно је диференцирати и у потпуности поштовати све принципе који су неопходни за заштиту права дјетета.

1.3.1. Принцип поштовања људских права, слобода и достојанства лица

- (1) Истраживачи, ангажовани у истраживању о дјечи, морају уважавати достојанство и људске вриједности свих учесника/ ца у истраживању, посвећујући пажњу свим релевантним изворима који могу угрозити права дјетета.
- (2) Посебна пажња се посвећује поштовању културалних и индивидуалних различитости међу учесницима истраживања (добна, полна, расна, национална, вјерска и социо-економска разлика), као и неједнакости у менталном развоју, сексуалној оријентацији и полном идентитету испитаника.
- (3) У истраживањима је неопходно гарантовати елиминацију свих облика предрасуда или стереотипа унутар планираних истраживања.

1.3.2. Принцип заштите добробити учесника у истраживању

- (1) Ангажовани истраживачи морају бити свјесни одговорности коју имају у вези са дјецом, учесницима/ учесницама у истраживању и њиховим породицама, што значи да морају водити рачуна да се испитаници на било који начин, физички или психички, не угрозе, те да поступци истраживања морају бити прилагођени узрасту и зрелости дјетета.
- (2) У свом наступању, истраживач мора перманентно штитити права свих особа с којима контактира.
- (3) Етичке дилеме или проблеме, настале у самој припреми или у току истраживања, истраживач рјешава на одговарајући начин, осигуравши у највећој мјери све учеснике/ учеснице у истраживању.
- (4) У планирању истраживања, истраживач треба предвидјети и евентуалне негативне реакције учесника/ учесница у истраживачком поступку.

- (5) Истраживач води рачуна да у току истраживања обезбиједи физичку, емоционалну и општу психолошку сигурност дјече.

1.3.3. Принцип одговорности у случајевима моралних дилема

- (1) Свако истраживање се проводи у складу с релевантним професионалним обавезама и стандардима.
- (2) Истраживач води рачуна о научној и стручној одговорности према учесницима/учесницама у истраживању, као и према јавности, те одговорности према струковној асоцијацији којој истраживање припада.
- (3) При истраживању, истраживач сарађује и савјетује се са осталим стручњацима и сродним институцијама, како би се истраживање што професионалније обавило.
- (4) Истраживач је дужан савјетовати и упућивати остале колеге на етичке стандарде из овог Етичког кодекса, у погледу поступања и положаја свих учесника у истраживањима.
- (5) Претпоставка за провођење непосредног истраживања са дјецом, јесте познавање психолошких и физичких развојних процеса. Прије истраживања, у подручјима изван психологије, истраживач је дужан савјетовати се са стручњацима који се баве емоционалним, когнитивним и социјалним аспектима људског развоја.
- (6) Истраживања са дјецом као учесницима, проводе се само у ситуацијама када се значајне спознаје о добробити дјетета не могу стећи на други начин.

1.3.4. Принцип заштите интегритета резултата истраживања и истраживача

- (1) Професионална ангажованост у истраживању о дјечи, изискује поштовање одређених стандарда који су афирмативни и који промовишу објективност, тачност и истинитост у истраживачком процесу, а утемељени су на утврђеним научним и професионалним достигнућима.
- (2) Истраживачи не примјењују методолошке поступке сумњивог квалитета, непримјерене поступке анализе и синтезе података, те избјегавају непрофесионалне и научно неутемељене начине интерпретације података добијених истраживањем („здраворазумски приступ“).

- (3) Намјера истраживача мора бити јасна и објективно могућа током цијелог истраживачког поступка, а њихови циљеви морају остати јавни и отворени, али и досљедни у одржању обећања датих испитаницима на почетку истраживања.
- (4) Истраживачи - почетници, могу обављати истраживања са дјецом искључиво под водством (менторством) искусних истраживача.

ДИО II
ПРОВОЂЕЊЕ ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Претпоставке за провођење истраживања

- (1) Истраживања са дјецом и о дјечи подразумијевају детаљну припрему, са прецизном припремом упутстава истраживачима, који у фокус својих истраживања стављају дијете.
- (2) Упутства морају бити јасна и недвосмислено проблемски оријентисана.

2.1.1. Прелиминарне припреме истраживача – услови за истраживање

- (1) Истраживања са дјецом, као учесницима у истраживању, проводе се само у случајевима када се до планираних сазнања не може доћи на други начин, а истраживање има за циљ допринијети знатно бољем научном разумијевању одређених стања, појава и сл., те може допринијети коначном постизању резултата који могу користити дјечи.
- (2) Истраживачки поступци, као и цјелокупан методолошки инструментаријум, треба прилагодити узрасту дјетета.
- (3) Амбијент и цјелокупне околности у којима се одвија истраживање подразумијевају обезбјеђење физичке, емоционалне и психичке сигурности дјече.
- (4) Истраживач предузима све разумне мјере како би избјегао евентуалне проблеме менталног или физичког угрожавања испитаника, дјетета или његових најближих.

2.1.2. Етичка тијела

- (1) Истраживач је, од надлежних тијела, дужан добити дозволу/е, за провођење истраживања прије него што исто започне, одн. истраживање не смије почети без претходне сагласности надлежног Етичког тијела.
- (2) Етичка тијела се формирају при Министарству просвјете и културе Републике Српске, и просвјетно – педагошким заводима или другим облицима педагошких институција у Федерацији Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикту БиХ (у даљем тексту: Заводи).
- (3) Етичка тијела су састављена од професионалаца из реда запосленика Завода, уз могућност ангажовања стручних сарадника за специфична истраживања које чланови, запослени у Заводу, тематски нису у стању потпуно обухватити.
- (4) Број чланова, састав тијела и остала права и обавезе утврђује Завод, посебном одлуком.

2.1.3. Претходна сагласност за истраживање

- (1) Истраживач подноси захтјев Етичком тијелу једне од набројаних институција из тачке 2.1.2. став (2), одн. надлежном Заводу.
- (2) Формулар за пријаву предлажу институције из претходног става, уз коначну сагласност ресорног министарства.
- (3) Изузетно од става 1. и 2., у случајевима медицинских истраживања, истраживач је дужан добити сагласност за истраживање од стране етичког тијела надлежне здравствене установе и етичког тијела институције надлежне за здравство (Републике Српске, Федерације БиХ, кантона у Федерацији БиХ и Брчко Дистрикта) уколико исти постоје, а сагласно прописима из области здравства.
- (4) У мултидисциплинарним истраживањима, Етичко тијело процјењује компетентност одговорног/ них истраживача за провођење истраживања.
- (5) Етичка тијела воде евиденцију о поднесеним, одобреним и одбијеним захтјевима.
- (6) Етичка тијела су дужна обавијестити надлежна министарства, одн. одјељења за области којима се истраживање баве.

2.1.4. Прелиминарна питања истраживачима

- 1) Етичко тијело ће, у формулару за пријаву или у усменом разговору са апликантима – истраживачима, посебну пажњу посветити сљедећим питањима:
 - а) Да ли планирани методолошки инструментаријум задовољава потребе истраживања и да ли је прилагођен дјеци?
 - б) Да ли учесници могу осјетити било какву врсту нелагоде у вези с питањима које планирате поставити?
 - ц) Да ли је могуће свим учесницима истраживања објаснити сврху истраживања?
 - д) Колико је, заиста, неопходно учешће дјеце у том истраживању?
 - е) Може ли се до тражених резултата доћи кроз истраживање са узорком одраслих особа?
 - ф) Да ли ја Вама разумљиво питање на које тражите одговор?
 - г) Да ли је, било којим дијелом истраживања, могуће злоупотријебити повјерење испитаника?
 - х) Шта бисте предузели у случајевима када би, евентуално, примјетили стид или стрес код дјетета испитаника?
 - и) Да ли ће учесници истраживања добити све информације по завршетку истог, како би се психолошки растеретили?

- j) Да ли Ваше истраживање може изазвати генерално негативан став дјече, родитеља/ старатеља, јавности, и сл.?
- к) Да ли сте исти поступак истраживања тестирали на себи?
- (2) Завод, у формулару за издавање сагласности, утврђује обавезу истраживачима за подношење извјештаја, на једном од језика конститутивних народа у Босни и Херцеговини.
- (3) Извјештај из става (2) се подноси у пет (5) примјерака.
- (4) Заводи, поштујући Уставну надлежност, један примјерак Извјештаја, преко ресорних министарстава, прослијеђују у Министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине.

2.2. Провођење истраживања

2.2.1. Сагласност родитеља/ старатеља

- (1) Након добијања сагласности Етичких тијела Завода, истраживач је дужан добити сагласност за свако дијете које намјерава укључити у истраживање.
- (2) За дјецу узраста до петнаест (15) година, укључујући и дјецу са инвалидитетом, истраживач је дужан добити писмену сагласност родитеља/ старатеља и сагласност дјетета, уколико је дијете способно самостално формирати и изражавати ставове и мишљења.
- (3) Уколико се ради о дјечи узраста старијег од петнаест (15) година, довољна је сагласност дјетета, уз обавезну писмену обавијест родитељу/ старатељу о садржају и циљу истраживања.
- (4) У случајевима дјече са инвалидитетом која не могу самостално формирати и изражавати ставове и мишљења, неопходна је писмена сагласност родитеља/ старатеља.
- (5) Формулар за сагласност родитеља/ старатеља и сагласност дјетета креира истраживач или истраживачки тим, а сагласност за дистрибуцију истих даје Етичко тијело Завода.
- (6) Уз формулар за сагласност родитеља/ старатеља или дјетета, истраживачи су дужни доставити и сажетак истраживања које намјеравају обавити.
- (7) Дијете, одн. његов родитељ/ старатељ, даје свој пристанак тек након што добије информације о:

- а) самој сврси истраживања
- б) користи од тог истраживања
- ц) могућим ризицима
- д) врсти и трајању истраживања
- е) повјерљивости података из истраживања, као и заштити идентитета свих учесника
- ф) посљедицама које истраживање евентуално може изазвати
- г) добровољном пристајању и одустајању од истраживања

(8) Особе које дају пристанак за учешће у истраживању могу га, у свако доба, без штетних посљедица по њих, као и без посебног образложења, повући и одустати од даљег истраживања.

(9) За дјецу која су смјештена у установама социјалне заштите, истраживач мора добити сагласност ресорног ентитетског, одн. кантоналног министарства или одговарајућег одјела у Брчко Дистрикту.

2.2.2. Непредвиђене ситуације у истраживању

Уколико у току истраживања истраживач примијети било какве здравствене проблеме или проблеме психичког функционисања дјетета, обавезан је о томе упознати родитеља/ старатеља дјетета, а затим и одговарајућег стручњака, како би се дјетету благовремено обезбиједила неопходна помоћ.

2.2.3. Поступак у току истраживања

(1) Истраживач је, у току истраживања, дужан рајаснити све неспоразуме са учесницима истраживања.

(2) Примјена било којег инструмента у истраживању, подразумијева претходно детаљно објашњење његове намјене и сврхе, као и пристанак испитаника.

2.2.4. Поступак након обављеног истраживања

(1) Истраживач је дужан извијестити учеснике у истраживању о резултатима истог, на начин који је примјерен узрасту и зрелости учесника.

(2) Информисање о резултатима истраживања се врши у складу са научним начелима, пажљиво узимајући у обзир потребу објективне, добронамјерне и ваљане процјене резултата истраживања.

ДИО Ш
ОСТАЛА ПИТАЊА И ЈАВНОСТ ЕТИЧКОГ КОДЕКСА

3.1. Доступност података из истраживања

- (1) Истраживачи су дужни подузети све мјере заштите тајности података о дјечи која су учествовала у истраживању.
- (2) Тајност података се односи на чињенице које упућују на идентитет дјетета.
- (3) Није дозвољено откривати идентитет учесника у истраживању, ни у неформалном разговору, нити у службеним извјештајима о пројекту, било пред стручним, заинтересованим или незаинтересованим особама, осим у случају писменог пристанка учесника, тј. родитеља/ старатеља дјетета млађег од петнаест (15) година.

3.2. Кориштење података проистеклих из истраживања

- (1) Информације произашле из истраживања, а које су доступне кроз извјештаје или друге облике публикација насталих на основу истраживања проведених по критеријима и захтјевима овог Етичког кодекса, слободне су за кориштење, као секундарни податак, свим заинтересованим истраживачима.
- (2) Министарство за људска права и избјеглице БиХ ће на својој интернет страници омогућити приступ електронској архиви достављених публикација, насталих према критеријима овог Етичког кодекса.

3.3. Објава Етичког кодекса

- (1) Етички кодекс се објављује у Службеном гласнику Босне и Херцеговине.
- (2) Етички кодекс се истиче на интернет страници Министарства за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине и интернет страницама министарстава и педагошких завода који воде поступак издавања сагласности за провођење истраживања.

3.4. Однос са осталим струковним Етичким кодексима у Босни и Херцеговини

- (1) Одредбе овог Етичког кодекса су основа за усклађивање осталих Етичких кодекса који се примјењују у Босни и Херцеговини.
- (2) Етички кодекс респектује одредбе струковних кодекса различитих професија у Босни и Херцеговини, користећи њихове стручне одредбе које се аутоматски сматрају одредбама и овог Кодекса.

3.5. У сврху тумачења и примјене овог Етичког кодекса, користе се сљедећи појмови и дефиниције:

Адолесценција	Раздобље развоја и одрастања човјека. Означава прелаз из дјетињства у свијет одраслих и обично траје од 15. до 20. године живота. Та животна фаза се одликује консолидовањем менталног живота, кристализацијом ставова и мишљења, а посебно рационалним менталним сазријевањем. У овој фази развоја живота дјетета, посебно се развијају самопоштовање , повјерење , самосталност и личност. Током адолесценције дијете достиже сам врх својих интелектуалних способности учења.
Дијете	Дијете је особа до осамнаест (18) година, ако позитивним законом пунољетство није другачије дефинисано (дефиниција преузета из Конвенције о правима дјетета), а са биолошког аспекта, људско биће у периоду од рођења до пубертета, док се у правним дефиницијама дјететом сматра малољетник, тј. особа млађа од доба пунољетности.
Добровољни пристанак	Слободно одлучивање без притиска, пријетњи или петјераног наговарања.
Етично/ неетично	Исправно или морално прихватљиво/ погрешно или морално неприхватљиво.
Истраживачки процес	Процес који обухвата цјелокупно истраживање, од почетне идеје и постављања хипотеза, преко планирања и провођења истраживања, до интерпретирања резултата и публицирања коначних налаза.
Истраживање	Систематски планирана анализа – прикупљање података, тестирање и евалуација хипотеза.
Класификовани подаци	Документи , одн, сваки написани, умножени, нацртани, сликовни, штампани, снимљени, фотографисани, магнетни, оптички, електронички или било који други записи података; сазнања, мјере, поступци, предмети, усмена саопштења или информације , које с обзиром на свој садржај, имају важност повјерљивости и цјелокупности за свог

власника, а којег је он означио класификованим, те му утврдио степен тајности.

Кодекс	Правилник, скуп принципа о професионалном понашању.
Лични подаци	Општи и карактеристични подаци на основу којих се појединци или колективитети могу идентификовати.
Повјерљивост	Обавеза особе која добија приватне информације да их не користи у друге сврхе осим у оне због којих их је добила.
Приватност	Контрола над количином, временом и околностима приказивања себе (физички, понашањем или интелектуално) пред другима. Подручје ексклузивности у којем су појединац или колективитети слободни од увида и контроле других.
Респодент (особа коју испитујемо)	Живући појединац о којем (или од којег) истраживач током истраживања добија жељене податке.
Родни, полни или сексуални идентитет	Термин који описује лични осјећај сваке особе да се идентификује као мушкарац или жена .
Сагласност особе на истраживање	Добровољни пристанак особе или скупине особа да учествују у истраживању.
Уважавање особа	Два темељна облика: (1) поштовање аутономије особа које су способне доносити одговорне одлуке и поштовање њиховог капацитета за самоодређење, и (2) заштита особа које имају ограничену аутономију, тј. које су некомпетентне за доношење одговорних одлука.

Заваравање/прикривање Поступак у којем се учеснику истраживања ускраћују или дају ограничене битне информације, или кад га се свјесно непотпуно информише о поступцима и циљевима истраживања.

3.6. Библиографски извори кориштени у изради Кодекса:

- Етички кодекс психолога Федерације БиХ, Друштво психолога ФБиХ, 09.11.2011. са:
<http://www.scribd.com/doc/39993036/eticki-kodeks-psihologa-2>
- Кодекс части бх. новинара, преузето 11.11.2011. са:
http://www.bhnovinari.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=362&Itemid=223&lang=bs
- National Health and Medical Research Council (NHMRC), Australia (1999.) National Statement on Ethical Conduct in Research Involving Humans.
- Препорука Савјета Европе о социјалним радницима (2000.), преузето 12.11.2011. са:
<http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/view/230/234>
- Society for Research in Child Development (SRCD) (1991) Ethical Standards for Research with Children, преузето 12.10.2011. са: <http://www.srcd.org/about.html#standards>
- Society for Research in Child Development (SRCD) (1991) Ethical Standards for Research with Children, преузето 25.10.2012. са: <http://www.srcd.org/about.html#standards>
- УН (1948.) општа декларација о људским правима
- УН (1998.) Конвенција о правима дјетета
- Савјет за штампу БиХ, Кодекс за штампу Босне и Херцеговине, преузето 06.11.2011. са:
<http://djeca.rs.ba/uploaded/kodeks%20za%20pisane%20%20stampane%20medije.pdf>
- Закон о слободи приступа информацијама у Босни и Херцеговини, (2000.), преузето 08.11.2011. са:
http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=212:zakon-o-slobodi-pristupa-informacijama-u-bosni-i-hercegovini&catid=9:novinarski-zakoni&Itemid=12
- Закон о слободи приступа информацијама у Федерацији Босне и Херцеговине, (2001.), преузето 09.11.2011. са: http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=213:zakon-o-slobodi-pristupa-informacijama-u-federaciji-bosne-i-hercegovine&catid=9:novinarski-zakoni&Itemid=12
- Закон о слободи приступа информацијама у Републици Српској, (2001.), преузето 08.11.2011. са:
http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=214:zakon-o-slobodi-pristupa-informacijama-u-republici-srpskoj&catid=9:novinarski-zakoni&Itemid=12

3.7. Завршни осврт

У оквиру овог документа поменути су само најважнији закони, јер листа обавезно укључује законе донесене на нивоу БиХ, Брчко Дистрикта, ентитета, кантона, као и подзаконске и општинске акте који се односе на дјецу, а то су: Породични закон ФБиХ („Службене новине ФБиХ“, бр. 35/05); Породични закон РС („Службени гласник РС“, бр. 54/02); Породични закон Брчко Дистрикта БиХ („Службени гласник Брчко Дистрикта БиХ“, бр. 23/07); Оквирни закон о основном и средњем образовању БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 18/ 03); Закон о основној школи и Закон о средњој школи РС („Службени гласник РС“, бр. 38/ 04); Закон о предшколском васпитању и образовању („Службени гласник РС“, бр. 119/ 08); Закон о образовању у основним и средњим школама Брчко Дистрикта („Службени гласник Брчко Дистрикта“, бр. 9/01, 28/03 и 29/04); Закон о основном одгоју и образовању у кантонима и Закон о средњем образовању у кантонима; Закон о заштити особа са душевним сметњама („Службене новине ФБиХ“, бр. 37/01, 40/02 и 52/11) и Закон о заштити лица са менталним поремећајима РС („Службени гласник РС, бр. 46/ 04); Закон о заштити од насиља у породици ФБиХ („Службене новине ФБиХ“, бр. 22/ 05); Закон о заштити од насиља у породици РС („Службени гласник РС“, бр. 118/05 и 17/08); Закон о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породица са дјецом ФБиХ („Службене новине ФБиХ“, бр. 36/99 и 54/04); Закон о социјалној заштити РС („Службени гласник РС“, бр. 5/93, 15/96 и 110/03); Закон о социјалној заштити Брчко Дистрикта („Службени гласник Брчко Дистрикта“, бр. 1/03, 4/00, 4/04, 19/07 и 2/08); Закон о дјечијој заштити РС („Службени гласник РС, бр. 4/ 02); Закон о дјечијој заштити Брчко Дистрикта („Службени гласник Брчко Дистрикта“, бр. 1/03, 4/04, 21/05 и 51/11); Закон о лијековима и медицинским средствима („Службени гласник БиХ“, бр. 58/ 08); Закон о лијековима РС („Службени гласник РС, бр. 19/ 01); Закон о здравственој заштити („Службене новине Федерације БиХ“, бр. 46/ 10); Закон о здравственој заштити РС („Службени гласник РС“, бр. 107/05, 72/09 – др. закон 88/10, 99/10 и 57/11); Закон о правима, обавезама и одговорностима пацијената („Службене новине Федерације БиХ“, бр. 40/ 10); Закон о заштити особа с душевним сметњама („Службене новине Федерације БиХ“, бр. 37/01, 40/02 и 52/11).

Пројекат финансира:
Европска заједница

Пројекат реализује:
Удружење Веста

Партнер:
Удружење Земља дјеце

Придружени партнер:
Министарство за људска права и избјеглице БиХ